

Νοβάλις, *Η Χριστιανοσύνη ή άλλως Ευρώπη*,
μετάφραση-ερμηνευτικά σημειώματα:
Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, Εκκρεμές, Αθήνα 2004,
σσ. 153

«**Ό**που δεν υπάρχουν θεοί, εξουσιάζουν φαντάσματα» (σ. 79) διακηρύσσει ο Georg Philipp Friedrich von Hardenberg (ή Novalis, όπως είναι γνωστός), ο οποίος, παρά το σύντομο της ζωής του (1772-1801), αναδείχτηκε με το ποιητικό του (και όχι μόνο) έργο στον σημαντικότερο

εκπρόσωπο του πρώιμου ρομαντισμού στη Γερμανία. Σκοπός της *Χριστιανοσύνης*, ενός δοκιμίου γραμμένου στα 1799 κάτω από την άμεση επίδραση των *Λόγων Περί Θρησκείας* του Σλάιερμαχερ (που είχαν κυκλοφορήσει το ίδιο έτος), είναι να καταδειχτεί ότι η ανατροπή του ancien régime και η επικράτηση

των ιδεών του Διαφωτισμού (αυτής της «νέας πίστης» που δεν ήταν παρά «συγκόλληση γνώσεων και μόνο» [σ. 63]) όχι μονάχα δεν σήμανε το τέλος της θρησκείας και –πιο συγκεκριμένα– του χριστιανισμού, αλλά αντίθετα καλεί σ' έναν ιερό αγώνα για την κατάκτηση μιας νέας θρησκευτικότητας και την ex novo ανύψωση της χριστιανικής θρησκείας ως ενοποιητικής πνευματικής δύναμης της Ευρώπης, όπως ακριβώς συνέβαινε κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, «τότε που μία Χριστιανοσύνη κατοικούσε σ' αυτό το ανθρώπινα διαμορφωμένο κομμάτι του κόσμου» (σ. 33). Την ώρα που ο γερμανικός κλασικός ιδεαλισμός (από τον Καντ μέχρι τον Χέγκελ) υμνεί τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 και τη νέα κοινωνικοπολιτική τάξη που απορρέει από αυτήν, ο Νοβάλις πιστεύει ότι «μόνο η θρησκεία έχει τη δύναμη να αφυπνίσει ξανά την Ευρώπη και να δώσει ασφάλεια στους λαούς» (σ. 89), δίχως να βλέπει ότι οι ίδιοι αυτοί λαοί είχαν ήδη αρχίσει ν' αφυπνίζονται ερήμην της θρησκείας (και ως κάποιιο βαθμό ενάντια σ' αυτήν).

Άλλο ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της σκέψης του Νοβάλις (και του ρομαντισμού γενικότερα) είναι η συσχέτιση της Γαλλικής Επανάστασης και των ηγετών της με τη Μεταρρύθμιση και τον Λούθηρο (τον οποίο ο Νοβάλις αποκαλεί «θερμοκέφαλο»). Η απάντηση-αντίδραση σ' αυτή τη νέα κοινωνία της «απιστίας» πρέπει να έρθει –και θα έρθει αναπόφευκτα– μέσα από μια νέα Αντιμεταρρύθμιση, η οποία θα «σώσει» την Ευρώπη από την «παρακμή» και θα την τραβήξει από τον πόλεμο, για να την οδηγήσει σε μια αιώνια και διαρκή κατάσταση ειρήνης υπό τη σκέπη, ασφαλώς, μιας «νέας, διαρκέστερης Εκκλησίας» (σ. 91), που θα έχει διαδεχτεί τόσο τον «παλαιό» παπισμό όσο και τον Προτεσταντισμό που πρέπει να «σταματήσει επιτέλους» (ό.π.). Η αλήθεια

είναι, όμως, ότι ο Νοβάλις δεν έχει να υποδείξει κανέναν συγκεκριμένο δρόμο προς την κατεύθυνση αυτή και γι' αυτό κλείνει το δοκίμιό του συνιστώντας – όπως άλλοτε ο απόστολος Παύλος στους Ρωμαίους– «υπομονή» στους ανθρώπους της εποχής του που εμπνέονται από το ίδιο με εκείνον ιδανικό για την Ευρώπη.

Στον 20ό αιώνα η πλέον συντηρητική τάση της αστικής φιλοσοφίας, ο νεοθωμισμός, εξέφρασε αντιλήψεις που δεν απέχουν πολύ από το ιδανικό του Νοβάλις και των άλλων ρομαντικών του τέλους του 18ου και του 19ου αιώνα. Περιέγραψε και αυτός τον φεουδαρχικό Μεσαίωνα με ειδυλλιακό τρόπο, ως μια περίοδο δήθεν απαλλαγμένη από μίση, ταξικούς ανταγωνισμούς και πολέμους, όπου η κυρίαρχη χριστιανική ιδεολογία εξέφραζε το πνεύμα μιας εποχής ευτυχημένης και μιας κοινωνίας που αντανάκλουσε το βιβλικό παράδεισο πάνω στη γη. Ο Jacques Maritain, αφού διακήρυξε ότι η φιλοσοφία του Αριστοτέλη (προσαρμοσμένη, εννοείται, στις ανάγκες της Καθολικής κοσμοαντίληψης) και του Θωμά του Ακινάτη είναι η *philosophia perennis*, πρόβαλε με έμφαση την προτεραιότητα της πίστης και την ανάγκη εναρμόνισης μ' αυτήν των νεότερων επιτεύξεων των φυσικών επιστημών. Αν όμως τον ρομαντισμό του Νοβάλις και τον νεοθωμισμό τους χωρίζει ένας αιώνας περίπου, τους συνδέει ωστόσο η αγωνία για το μέλλον της θρησκείας και η πεποίθηση ότι αυτή πρέπει να διαδραματίζει πάντα έναν κυριαρχικό ρόλο στη ζωή των κοινωνιών. Το πόσο άλλωστε ισχυρή ήταν (και είναι) η πεποίθηση αυτή στις αστικές κοινωνίες πιστοποιείται *a fortiori* από τη θερμή υποδοχή και την ευρεία διάδοση και υποστήριξη που γνώρισε η νεοθωμιστική φιλοσοφία στις μητροπόλεις του καπιταλισμού τις προηγούμενες δεκαετίες.

Για τον Νοβάλις πρέπει ακόμα να πούμε ότι συνδεόταν με στενή φιλία με τον Φρήντριχ Σλέγκελ (1772 - 1829), μετέπειτα σπουδαίο θεωρητικό του ρομαντισμού και συγγραφέα της *Φιλοσοφίας της Ζωής* (1827), και ότι, πέρα από τον Σλάιερμαχερ, ήταν επηρεασμένος από την υποκειμενικοϊδεαλιστική φιλοσοφία του Φίχτε. Σύμφωνα με το τριαδικό σχήμα του τελευταίου, το Εγώ (το υποκείμενο-ανθρωπότητα) παράγει (θέτει) το μη Εγώ (τον εξωτερικό κόσμο) και, με τη διαμεσολάβησή του, υψώνεται στο απόλυτο Εγώ. Κατ' αναλογία ο Νοβάλις διακρίνει τρεις περιόδους στην ιστορία της ανθρωπότητας (στον ευρωπαϊκό πάντοτε χώρο): α) το ευτυχημένο μεσαιωνικό παρελθόν, β) το προβληματικό και γεμάτο αντιφάσεις παρόν και γ) ένα ελπιδοφόρο μέλλον πνευματικής αναγέννησης και αιώνιας ειρήνης. Τέλος, ο

Νοβάλις ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τις επιστήμες προσπαθώντας να τις συνδέσει με τη θεολογική αντίληψη για τη φύση: συνέγραψε μάλιστα ξεχωριστή πραγματεία με αντικείμενο τη φυσιογνωσία. Εκεί, μεταξύ άλλων, εντοπίζοντας τις αναλογίες ανάμεσα στις μερικές επιστήμες της εποχής του, επιχειρεί να βρει ό,τι κοινό υπάρχει σ' αυτές, το οποίο θα αποτελέσει τη βάση για τη σύνθεση μιας ανώτερης Επιστήμης των επιστημών, που θα στέκεται σε υψηλότερο σκαλοπάτι από τις μερικές επιστήμες.

Η δίγλωσση έκδοση της *Χριστιανισμού* του Νοβάλις συνοδεύεται από εκτεταμένα ερμηνευτικά σχόλια του μεταφραστή με πλήθος πραγματολογικά στοιχεία που σίγουρα θα βοηθήσουν τον αναγνώστη.

Γιώργος Ν. Νικητόπουλος